

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Вступ. Будь-яка країна, у тому числі й Україна, реалізуючи соціальну спрямованість економічних процесів, повинна збалансувати обґрунтовані фінансові, економічні, соціальні та інституціональні реформи, з одного боку, та недостатні фінансові й людські ресурси, з іншого. Встановлювати державні пріоритети завжди важко, навіть коли надається зовнішня допомога, як у випадку країн, які першими розпочали мирний перехід до демократичного устрою та ринкової економіки у 1989-1990 рр. Ці подвійні цілі ґрунтуються на спільних цінностях, укорінених у традиціях, правах і свободах людини, в ідеях про те, що держава підпорядкована своїм громадянам, положеннях про чіткий розподіл повноважень, прозорість та підзвітність державних службовців та верховенства права, що передбачено в Конституції України.

Мета дослідження. Основною ціллю є визначення пріоритетних напрямів економічного та соціального розвитку України в процесі інтеграції нашої країни до Європейського союзу для підвищення рівня життя населення та його фінансового забезпечення.

Дослідження із зазначеної проблематики. Питання забезпечення підвищення рівня життя в європейських та інших розвинених країнах досліджували західні вчені Г. Беккер [1], А. Печчеї [2], Ф. фон Хайек [3], проблемам європейського розвитку та фінансової безпеки країни присвячені роботи В. Андрущенко [4]; З. Варналій, Е. Лібанова, П. Мельник, Л. Тарангул [5]; М. Папієв [6], К. Павлюк [7] та інших вчених.

Виклад основного матеріалу. У вересні 2000 р. було схвалено урядову „Програму інтеграції України до ЄС”. З тих пір перед науковцями-фінансистами, економістами, підприємцями та іншими громадянами виникли нові можливості та загрози, подібні до тих, які перед тим постали для деяких країн Центральної Європи.

Підписуючи Декларацію тисячоліття на Саміті ООН у цей час, Україна взяла на себе зобов'язання досягти Цілей Тисячоліття в сфері розвитку в період до 2015 р. [8]. Цілі розвитку тисячоліття для України — це 6 орієнтирів та 13 конкретних завдань на довгострокову перспективу, які є адаптованими до особливостей національного розвитку нашої країни. Програма передбачає досягнення визначених цілей та бажаного рівня розвитку, а саме проведення такої фінансово-економічної політики, яка покращить рівень життя населення Україні.

У програмі передбачено наступні цілі:

Перша мета — подолання бідності, яка передбачає виконання двох завдань: зменшити вдвічі кількість населення, вартість добового споживання якого не перевищує 4,3 дол. США за паритетом купівельної спроможності, в порівнянні з 2001 р. та скорочення на третину частки бідного населення.

Друга мета — забезпечення доступу до якісної освіти впродовж життя передбачає: підвищення рівня населення, які охоплюються освітніми закладами, в порівнянні з 2001 р. та підвищити рівень якості освіти.

Третя мета — досягнення сталого розвитку довкілля містить вирішення таких завдань як: підвищення на 12 % частки населення, що має доступ до чистої питної води в період з 2001 до 2015 рр.; до 2015 р. стабілізувати забруднення повітря стаціонарними джерелами, а також розширення угідь заповідників та природних національних парків до 10,4 % від загальної території України.

Четверта мета — поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності. За рахунок її виконання має зменшитися на 17 % рівень материнської смертності та рівень смертності серед дітей віком до 5 років.

П'ята мета — обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу й започаткування тенденції до скорочення їх масштабів. У її межах необхідно зменшити на 13 % темпи розповсюдження ВІЛ/СНІДу та на 42 % рівень захворюваності на туберкульоз.

На решті шоста мета — забезпечення гендерної рівності, у межах якої необхідно досягти за рахунок гендерного співвідношення обох статей на рівні не менше 30:70 в представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади, а також скороченням наполовину розрив у прибутках жінок та чоловіків.

Хоча, увага до соціальної сфери залишається незначною. Наприклад, відносна бідність залишилася практично незмінною у країнах ЄС, а у деяких ситуація із соціальними виплатами тільки погіршилася (наприклад, Греція). У сфері охорони здоров'я розрив між тривалістю життя чоловіків і жінок продовжує збільшуватися. Дещо погіршилася в Україні ситуація у сфері боротьби із поширенням ВІЛ/СНІДу та туберкульозу (Мета 5).

Результати в Україні у сфері забезпечення якісної освіти впродовж життя неоднозначні; багато показників просто не контролювалися. Прогрес у сфері гендерної рівності (Мета 6) також нерівномірний. З одного боку,

жінки досягають більших успіхів, ніж чоловіки в освіті; крім того, жінки в середньому заробляють 69 % від заробітної плати чоловіків, що більше, ніж у багатьох інших постсоціалістичних країнах.

З іншого боку, жінки недостатньо представлені в політиці, особливо в парламенті та уряді України, а показники гендерної рівності відстежуються недостатньо. Нарешті, мета забезпечення сталого розвитку довкілля (Мета 3) — майже поза досяжністю, тому що всі показники, що контролюються, демонструють відсутність будь-якого значного прогресу. Таким чином, видатки на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист слід розглядати не просто як „витрачання” бюджетних коштів, а й як соціальні інвестиції (особливо в поєднанні з необхідними реформами), які могли б суттєво й тривало вплинути на розвиток України та на збільшення рівня життя населення.

Більше того, у процесі фінансового забезпечення рівня життя населення слід зосередити увагу не стільки на регулярному наданні допомоги бідним верствам населення, скільки на заохоченні їх особистого розвитку, посиленню їх ролі в суспільстві та розширенню їх можливостей щодо вибору свого майбутнього, водночас дбаючи, щоб вони брали на себе відповідальність як за свій вибір, так і за його реалізацію. Індивіди стають центром людського прогресу, тому що людський розвиток є не лише визначальною метою, а й важливим чинником соціального, економічного розвитку та як наслідок — фактором збільшення рівня життя.

На жаль, соціальна політика України за своїм характером пасивна і зосереджена здебільшого на наданні допомоги бідним, ніж на зменшенні бідності шляхом розширення можливостей. Це сформувало культуру залежності, коли бенефіціари системи стають пасивними одержувачами, що покладаються на матеріальну допомогу.

Теперішня система соціального захисту в Україні також страждає від недоліків, типових для країн із соціалістичним минулим. Уряд, як правило, надає допомогу великій кількості бенефіціарів, що виходить далеко за межі його фінансових можливостей. Водночас рівень соціальних виплат дуже низький і не вирішує питання бідності. Крім того, в деяких випадках на фоні низької середньої зарплати розмір соціальної допомоги не заохочує людей до економічної активності, що закріплює залежність від матеріальної допомоги. Як наслідок розглядаючи загальні тенденції щодо рівня життя населення можна частково використовувати Індекс людського розвитку (таблиця 1).

Для більш точної оцінки людського розвитку та реалізації цілей розвитку тисячоліття в Україні використовується вітчизняна методологія, наближена до методології розрахунку показників ООН. Відтак, в національній статистиці не має низки показників, що зумовлює розрахунок приблизного показника рівня

людського розвитку. Показники ЦРТ, встановлені для України, контролюються Міністерством економіки України та Державним комітетом статистики України і враховуються в щорічних звітах щодо досягнення ЦРТ.

Необхідно пам'ятати й враховувати, що прибуток, потрібний домогосподарству для досягнення певного рівня життя, залежатиме від його розміру та складу. Наприклад, сім'я з дітьми на утриманні потребуватиме більшого прибутку, ніж самотня бездітна особа, для досягнення одного й того самого матеріального рівня життя. У деяких країнах ЄС (Німеччина) враховують таку обставину й упроваджений податок на нежонатих. Для об'єктивності необхідно визначати еквівалентний прибуток. „Еквівалентний” — означає прибуток домогосподарства, скоригований на розмір і структуру домогосподарства, щоб можна було аналізувати прибутки всіх домогосподарств на порівняльній основі. Офіційна статистика прибутків використовує шкалу еквівалентності Макклемента (1977), у якій доросла пара без дітей на утриманні береться за еталон із показником еквівалентності 1 [11, с. 104]. Відповідно скоригований медіанний прибуток визначається як загальний наявний прибуток домогосподарства, поділений на його „еквівалентний розмір”, щоб урахувати розмір і склад домогосподарства, і стосується кожного члена домогосподарства.

Під час співробітництва України та ЄС було підписано Програму ЄС щодо соціальної єдності (СЄ). Вона є обов'язковою для виконання державами-членами ЄС і країнами-кандидатами на вступ до ЄС. Однак це не передбачає єдиної для всіх соціальної політики ЄС, зокрема здійснення заходів у цій сфері є, як правило, обов'язком національних урядів. Виходячи з таких положень ЄС у 2000 р. погодив на засіданні Європейської Ради в Лісабоні у березні 2000 р. так звану „Лісабонську стратегію”, у якій передбачено застосування „відкритого методу координації” як засобу поширення прогресивного досвіду та досягнення більшої конвергенції з метою досягнення ключових цілей СЄ [12].

Цілі, завдання й політичні заходи СЄ значною мірою співпадають із цілями, завданнями й політичними заходами ПРООН стосовно людського розвитку, а також із ЦРТ. Отже, зосередження соціальної політики на людському розвитку, а також прогрес у досягненні ЦРТ могли б наблизити Україну до моделей соціальної політики ЄС, сприяючи в кінцевому підсумку вступу до ЄС та до збільшення рівня життя населення.

Міністри з європейських справ держав-членів ЄС, неформальне засідання яких проходило 13 та 14 січня 2010 р. в містечку Ла Гранья, що у 80 км на північ від Мадрида затвердили, що „Лісабонську стратегію” 2000 р. має замінити нова програма розвитку „Європа 2020”, що забезпечить високий рівень зростання та зайнятості в ЄС [13].

Основна мета оптимізованого відкритого методу координації політики ЄС у галузі соціального захисту та соціального забезпечення — сприяти со-

Індекс людського розвитку України, 1990 — 2009 рр. *

Рік звіту ООН	Рік моніторингу	ІЛР України	Світовий ІЛР	Рейтинг України за ІЛР	Кількість країн у рейтингу ІЛР
1993	1990	0,800	-	45	177
1998	1995	0,748	0,772	102	174
1999	1997	0,721	0,706	91	174
2000	1998	0,744	0,712	78	174
2001	1999	0,742	0,716	74	162
2002	2000	0,755	0,722	80	173
2003	2001	0,766	0,722	75	175
2004	2002	0,777	0,729	70	177
2005	2003	0,766	0,741	78	177
2006	2004	0,774	0,741	77	177
2007	2005	0,788	0,743	76	177
2008 [9]	2006	0,786	0,748	83	179
2009 [10]	2007	0,796	0,753	85	182

*Джерело: <http://hdr.undp.org>

ціальній єдності, рівності між чоловіками й жінками та врівноваженим можливостям для всіх за допомогою гнучких і ефективних систем соціального захисту й політики соціального забезпечення.

Соціальні результати політики ЄС у сфері соціального захисту й забезпечення є багатовимірними, наприклад оцінка: прибутку і рівня життя, доступу до якісного медичного обслуговування, можливості освіти й роботи. Відкритий метод координації є інструментом ЄС для досягнення цих результатів, особливо через сприяння зайнятості та подолання бідності, а також для моніторингу прогресу, досягнутого в соціальному захисті на рівні ЄС.

У таблиці 2 представлено деякі соціальні стандарти ООН й оцінено прогрес України в дотриманні визначених стандартів.

Система фінансового забезпечення рівня життя населення у нашому випадку має функціонувати, виходячи з Нової стратегії соціальної єдності, яка була запропонована Кабінетом Міністрів Ради Європи 31 березня 2004 р. Під соціальною єдністю Рада Європи розуміє гарантування добробуту всім членам суспільства, зменшуючи невідповідності та уникаючи його поляризації [14, part I]. Тобто ідеї соціальної єдності — це ідеал, до якого необхідно прагнути в Європі. Базисом для досягнення цієї ідеї є Європейський соціальний статут. Первинна відповідальність за розвиток і реалізацію Стратегії соціальної єдності було покладено на Європейський Комітет Соціальної Єдності (CDCS), який був створений в кінці 1998 р. [14, р. 15].

На противагу від ідеальних ідей соціальної єдності система фінансового забезпечення рівня життя населення показує взаємозв'язок між складовими елементами та передбачена зв'язати їх з єдиною кінцевою метою — ефективного фінансування потреб та інтересів громадян з подальшим збільшенням рівня життя населення.

Оскільки бідність є об'єктивною категорією, запропонована нами система передбачає застосування специфічних заходів для допомоги вразливим членам суспільства. Вона передбачає застосування превентивних заходів для запобігання збільшення бідних верств населення та створення необхідних умов для зменшення такої категорії. Наприклад, стимулювання зайнятості та впровадження соціального страхування призведе до зменшення соціальної напруги, зменшення державного фінансування частини потреб та інтересів громадян та подальшим досягненням фінансової рівноваги між економічним зростанням та зростання рівня життя населення. Саме за рахунок ефективного функціонування системи фінансового забезпечення рівня життя населення можна досягти рівномірного розподілу фінансових ресурсів між різними верствами суспільства для уникнення різношвидкісного економічного розвитку у регіонах країни.

Соціальний порядок денний ЄС підтримується рядом програм ЄС, особливо Європейським соціальним фондом (ЄСФ), який є фінансовим інструментом ЄС для інвестування в людський капітал. ЄСФ зосереджений в основному на підтримуванні потреби окремих громадян у підвищенні їх спроможності до

Таблиця 2

Соціальні стандарти, що використовуються ПРООН для міжнародного порівняння рівня життя, та рівень цих стандартів в Україні на початок 2010 р.*

Стандарт ООН,	Параметри	Національні показники в Україні
очікувана тривалість життя	від 25 (мінімум) до 85 (максимум) років	показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні у 2009 р. склав 68,27 р., у тому числі 62,5 р. для чоловіків і 74,28 р. для жінок
грамотність населення	100 %	99,4 % грамотного населення
середня тривалість навчання	15 років	13 років
реальний ВВП на душу населення	від 200 (мінімум) до 40 тис. (максимум) дол. США	2482,6 дол. США
сукупний рівень народжуваності (середня кількість дітей, народжених жінками дітородного віку)	2,14 – 2,15	1,458
рівень старіння населення (частка людей старше 65 років у загальній чисельності населення)	7 %	15,92 %
співвідношення між найбагатшими 10 % та найбіднішими 10 %	10:1	у 2006 р. – 7,1 у 2009 р. – 9
частка населення, що живе за межею бідності	10 %	28 %
співвідношення мінімальної та середньої зарплати	1:3	1:2
мінімальна погодинна зарплата	3,00 амер. дол.	2,71 амер. дол.
рівень безробіття (за методологією МОП)	8-10 %	8,8 %
кількість злочинів на 100 тис. населення	до 5 тис. випадків	807,94
рівень депопуляції населення (співвідношення між кількістю новонароджених і кількістю померлих)	50:50	42:58
поширеність розладів психіки на 100 тис. населення	до 284 осіб	274,4

До [11, с. 22] по Україні додано автором, використовуючи дані Державного комітету статистики України

працевлаштування. Водночас його також можна використовувати для вдосконалення систем і структур з тим, щоб сам ринок праці функціонував краще.

Крім того, виділяється п'ять основних напрямів, які першочергово підтримуються ЄСФ, а саме:

1) розробка та впровадження активної політики ринку праці;

2) зменшення ризиків соціальної ізоляції, шляхом допомоги на ринку праці;

3) покращення системи загальної й професійно-технічної освіти з метою навчання впродовж життя та набуття навичок, яких потребує ринок праці;

4) сприяння адаптованості працівників, підприємств та навичкам робочої сили в сфері досліджень, науки й технологій;

5) заохочення самозайнятості та можливості пра-

цевлаштування жінок, а також заходи щодо дотримання гендерної нерівності на ринку праці.

Перспективи вступу України до ЄС у найближчій перспективі не передбачено. Однак відставання за соціально-економічним розвитком та низьким рівнем життя населення робить неефективним процес об'єднання для ЄС з однієї сторони та для України з іншого.

Соціальна держава виражається за допомогою якісних характеристик і кількісних індикаторів її властивостей. До них відносять різного роду індекси й стандарти. Кількісні соціальні показники разом з порівняльним значенням зумовлюють функцію нормативів соціальної політики, а також є орієнтирами якісного розвитку економіки країни.

Основним інтегральним кількісним показником, прийнятим в системі ООН, який широко використо-

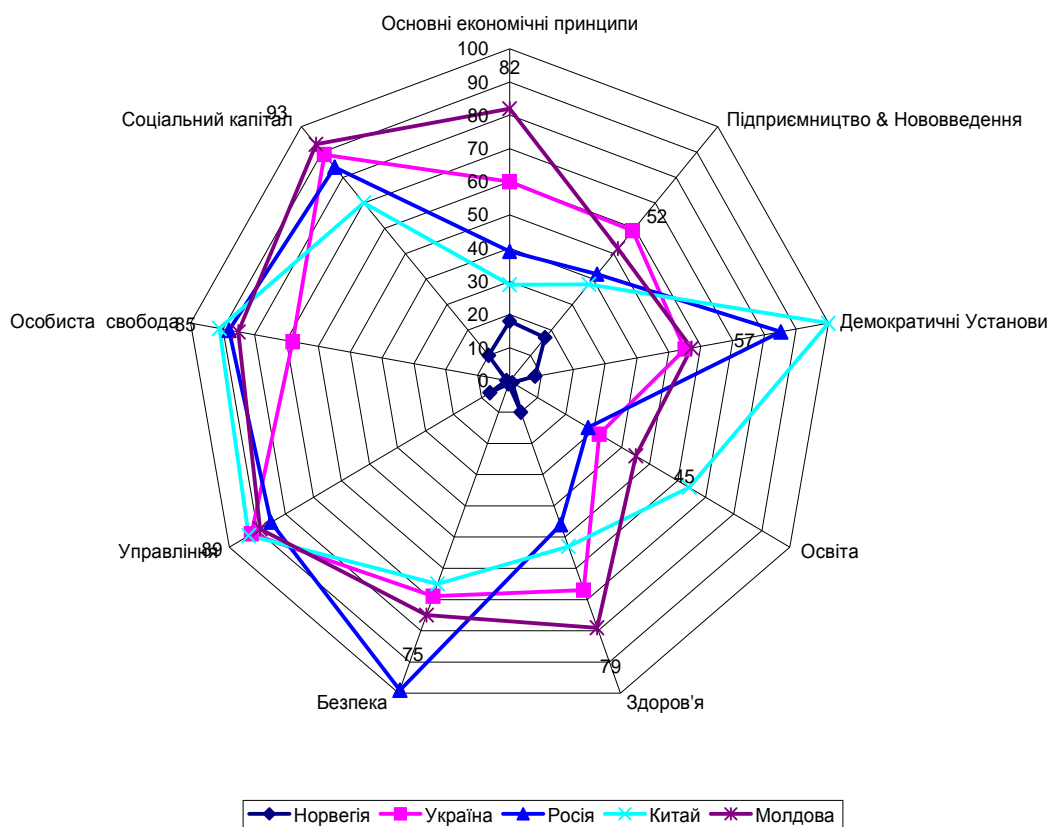

Рис. 1. Характеристика місця основних складових економічного розвитку деяких країн у 2009 р.*

* розроблено автором, використовуючи відомості [15]

вугється для оцінки життєвого рівня населення, є індекс розвитку людського потенціалу. У ньому сумарно оцінюються рівні здоров'я й тривалості життя, писемності дорослого населення й забезпеченість громадян навчальними закладами, ВВП на душу населення. Індекс розвитку людського потенціалу служить показником для міжнародного зіставлення рівня і якості життя населення різних країн. Наразі за цим індексом можливе порівняння більшості країн світу.

Також існує індекс розвитку (індекс процвітання), який розраховується Лондонським Інститутом Legatum (Великобританія) використовуючи основні дані Оксфордського аналітичного центру. Індекс процвітання оцінюється в 104 країнах, на відміну від Індексу розвитку людського потенціалу. Він охоплює звіти по 90 % усесвітнього населення, і розраховується на 79 різних змінних, кожен з яких має вплив або на економічне зростання, або на особистий рівень життя. Цей індекс забезпечує ранжирування країн за рівнем розвитку і є важливим для оцінки рівня життя населення оскільки враховує місце, яке посідає країна за такими основними показниками як [15]:

1. Основні економічні принципи
2. Підприємництво та нововведення
3. Демократичні установи
4. Освіта

5. Здоров'я
6. Безпека
7. Управління
8. Особиста свобода
9. Соціальний капітал

Отже, основна особливість такого індексу полягає в тому, що він визначає процвітання і багатство, і добробут нації та їхнє місце у світі. Важливим є й те, що не обов'язково ті країни є лідерами, які мають лише високий валовий внутрішній продукт, але й ті, які також мають щасливих, здорових і багатих громадян.

Кожен блок для побудови відповідає під-індексу. Основна позиція країни в повному Індексі Процвітання вираховується враховуючи усереднене зважене місце серед зазначених дев'яти під-індексів. Кожний з часткових індексів класифікований для спрощення повного ранжирування (рис. 1.).

З рисунку 1 зрозуміло, що чим ближче до центру розташовані основні показники, тим більший рівень життя в ньому спостерігаємо. Україна в такому рейтингу в 2009 р. посіла разом з Індонезією 61 місце, Росія разом із Туреччиною 69, одразу за Тунісом, Норвегія — 5, Китай — 75 та Молдова 78. Це дещо відмінні оцінки від індексу розвитку людського потенціалу, оскільки протягом останніх років серед 174 країн світу наприклад у 2006 р. Україна посідала 78, у 2007 р. —

77, а вже у 2008 р. — 82 входячи до групи країн із середнім рівнем розвитку людського потенціалу як і решта вищезазначених країн, крім Молдови (вона взагалі не входить у 174 країни за яким розраховується індекс розвитку людського потенціалу).

Висновки. Соціальна нерівність, низький рівень рівня життя населення безпосередньо пов'язаний з процесами, що відбуваються на ринку праці, від співвідношення попиту і пропозиції на робочу силу. Згідно кейнсіанських підходів, які, на нашу думку, є визначальними в системі фінансового забезпечення рівня життя населення, основний напрям діяльності держави як партнера і посередника на ринку праці є створення суспільно необхідної кількості робочих місць за допомогою проведення цілеспрямованої інвестиційної, податкової, кредитної політики для збереження стабільності на ринку праці і, отже, умовою стабільного поступального розвитку суспільства.

Література

1. **Беккер Г.** Человеческий капитал (главы из книги) / Беккер Г. // США: экономика, политика, идеология. — 1993. — № 1. — С. 110 — 119. 2. **Ресцей А.** The Human Quality / А. Ресцей. — Oxford; New York : „Pergamon Press”, 1977. 3. **Найек Ф. А.** The Road to Serfdom / F. A. Hayek. — London : and Chicago: University of Chicago Press, 1944. — 254 р. 4. **Андрущенко В. Л.** Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В. Л. Андрущенко. — Львів : Каменяр, 2000. — 303 с. 5. **Варналій З. С.** Економічна безпека: навч. посіб. / [Варналій З. С., Мельник П. В., Тарангул Л. Л., Лібанова Е. М. та ін.] ; за ред. З. С. Варналія. — Київ : Знання, 2009. — 647 с. 6. **Папієв М.** Світовий досвід застосування соціальних стандартів / М. Папієв // Економіка України. — 2004. — № 1. — С. 4 — 8. 7. **Павлюк К. В.** Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України : [монографія] / К. В. Павлюк. — К. : НДФІ, 2006. — 584 с. 8. **Цілі розвитку тисячоліття** [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Програми розвитку Організації об'єднаних націй. — Джерело доступу : <http://www.undp.org.ua/ua/millennium-development-goals> 9. **Доклад о развитии человека 2007/2008.** Борьба с изменением климата: человеческая солидарность в разделенном мире / пер с англ. ; ПРООН — М. : Издательство „Весь Мир”, 2007. — 400 с. 10. **Доклад о развитии человека 2009.** Преодоление барьеров: человеческая мобильность и развитие / пер с англ. ; ПРООН — М. : Издательство „Весь Мир”, 2009. — 232 с. 11. **Звіт з людського розвитку в Україні за 2008 рік / Людський розвиток і європейський вибір України.** — ПРООН, Україна. — травень 2008 р. — 124 с. 12. **Joint Report on Social Protection and Social Inclusion** [Електронний ресурс] / European Commission: Brussels. — March 6, 2007. — Supporting Paper SEC (2007) 329, — 132 р. — Джерело доступу :

http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2007/joint_report/sec_2007_329_en.pdf 13. **Delegation of the European Union to Ukraine** [Електронний ресурс] / Представництво Європейського Союзу в Україні. — Джерело доступу : http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/index_en.htm 14. **A new strategy for Social Cohesion / Reversed strategy for Social Cohesion // approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 31 March 2004.** — European Committee for Social Cohesion (CDCS). — 2004. — 28 p. 15. **The Legatum Prosperity Index** [Електронний ресурс] / An Inquiry into Global Wealth and Wellbeing. — Legatum Institute, London. — 35 р. — Режим доступу : www.prosperity.com.

Гордей О. Д. Фінансове забезпечення рівня життя населення в умовах європейської інтеграції

У статті розглянуто основні умови, яким має відповідати Україна під час співпраці з ЄС з метою дотримання соціальних стандартів, що притаманні європейській політиці економічного й соціального розвитку. Визначено ступінь фінансового забезпечення основних показників, які характеризують рівень життя населення.

Ключові слова: соціальна політика, цілі розвитку тисячоліття, соціальна єдність, соціальні стандарти, рівень життя населення.

Гордей О. Д. Финансовое обеспечение уровня жизни населения в условиях европейской интеграции

В статье рассматривают основные условия, которым должна соответствовать Украина во время сотрудничества с ЕС с целью соблюдения социальных стандартов, что присуще европейской политике экономического и социального развития. Определена степень финансового обеспечения основных показателей, какие характеризуют уровень жизни населения.

Ключевые слова: социальная политика, цели развития тысячелетия, социальное единство, социальные стандарты, уровень жизни населения.

Hordei O. D. Financial security of the population living in conditions of European integration

In the article are basic conditions must meet Ukraine during the cooperation with the EU to enforce social standards that inherent in the European policy of economic and social development. Determined the extent of the financial support of basic indicators, which characterize the standard's living of the population.

Key words: social policy, the Millennium development goals, social cohesion, social standards, the standard's living of the population.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2011

Прийнято до друку 24.02.2012